

КОНФЛІКТИ В ДЕРЖАВНОМУ РОЗВИТКУ ТА ФОРМИ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ

Актуальність аналізу конфліктологічних чинників обумовлена як існуванням та проявом багатоманітності конфлікту як явища та специфічної діяльності, так і запровадженням в ряді ситуацій конфліктної моделі розвитку. Це, зокрема, стосується процесу державного розвитку.

Питання конфліктів достатньо широко висвітлювались у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях. Йдеться як про класичні теорії конфлікту Р. Дарендорфа, Л. Козера, Т. Парсонса, К. Боулдінга, так і про сучасні розробки щодо політичних конфліктів, насамперед, вітчизняних авторів І. Бекешкіної, В. Небоженка, О. Москаленка, інших. Особливо активно досліджують етнічні конфлікти такі автори, як Є. Головаха, В. Євтух, І. Кресіна, І. Оніщенко, Ю. Римаренко, інші.

Однак при всьому цьому цілий ряд аспектів проблем конфліктів може бути продовжений. Це стосується, передусім, правових та політологічних досліджень процесу державотворення.

Аналіз динаміки розвитку держави неодмінно приводить до необхідності з'ясування місця та ролі конфліктологічного чинника в процесі державотворення.

При цьому тип конфлікту визначається суб'єктом впливу, що має інституціональний чи особистісний характер.

Кожен з таких суб'єктів є носієм конфліктологічного фактора як у вертикальному, так і у горизонтальному розрізах.

Передусім, це стосується еліт, як центральної, так і регіональних. Адже саме конфлікти між різними елітарними групами спроможні створити нестабільні умови перебігу політичного процесу. Свого роду «клановий» характер еліти, наявність в ній лобістських груп створює напругу в політичному середовищі. Таке протистояння призводить до намагання підпорядкувати собі якомога більший політичний простір завдяки змінам правового поля, що регламентує державний розвиток, перерозподіляє управлінські функції.

Звідси — часті зміни законодавства чи, навпаки, обмеження правових важелів впливу на певні сфери, наявність правових прогалів, правових колізій тощо.

Конфліктність, притаманна еліті, посилюється і залежно від провладної або опозиційної орієнтації її складових.

Тому важливим засобом управління конфліктом у даному випадку є всебічний аналіз такого суб'єкта як еліта, який включає генетичний, динамічний і структурний компоненти. В аспекті генетичного аналізу з'ясовуються особливості, що визначені різними статусами: соціальними, професійними, віковими, гендерними, національними, партійними тощо.

Динамічний аналіз надає можливість визначити ступінь стабільності, терміни ротації.

Структурний же аналіз дозволяє з'ясувати ресурсну базу і інтереси окремих елітарних груп. Такий аналіз ґрунтується на детальному дослідженні за різними критеріями: економічним, ідеологічним (партійними уподобаннями), національним, особистісним (типи лідерів, що об'єднують), інституціональним (входження до структур та інститутів, що конкурують чи співпрацюють). Це створює умови розрізнити елітарні групи, визначаючи традиційні підходи, сучасні тенденції і перспективи розвитку їх формування і поведінки.

Виступаючи як складний, неоднорідний конгломерат, еліта, таким чином, породжує різні моделі взаємин між своїми окремими складовими. Такі взаємини можуть бути як партнерськими чи нейтральними, так і суто конфліктними. Модель взаємин відповідатиме інтересам груп — спільним, узгодженим чи протилежним.

Корегувати ці інтереси можна, використовуючи фінансово-економічні, інформаційно-агітаційні, організаційні важелі. Спираючись на такі ресурси, можна відповідним чином впливати на внутрішньоелітарну модель поведінки. Завдяки їй корекції ми отримуємо або підтримку елітою державної стратегії, або накопичуємо протестний потенціал суспільства, прискорюючи системні зміни.

Не менш значущим конфліктологічним суб'єктом державного розвитку виступають такі інститути, як політичні партії та громадські рухи, структуровані в загальносуспільному масштабі.

Порівняльний аналіз, що дозволяє визначити їх чисельний склад та їх динаміку, соціальну базу та політичний вплив в державі в цілому та в окремих регіонах зокрема, стає основою характеристики ступеня впливовості та потенційних можливостей в процесі формування і реалізації державної політики, сприяння їй або протидії. При цьому прив'язка має бути не лише географічна, а й хронологічна, бо обидва ці критерії надто динамічні, консервативна традиція в даному аспекті не просліджується. Багатопартійність, наприклад, в сучасній Україні одночасно виступає як ознака демократичного розвитку і як параметр, що характеризує перехідний етап суспільства. Тобто йдеться як про позитивні, так і про негативні наслідки функціонування даного суб'єкта.

Крім того, розглядаючи конфліктологічний фактор державотворення, слід виділити етнонаціональні суб'єкти [4; 9]. Оскільки абсолютна більшість країн світу є багатонаціональними, Україна включно (понад 130 націй і народностей проживає в Україні), то роль цього конфліктологічного чинника не можна недооцінювати. Формою прояву ролі даного суб'єкта можуть бути поширення сепаратистських настроїв, намагання закріпити конкретні пільгові статуси за окремими національними групами, провокація національних конфліктів чи, навпаки, міжнаціональна злагода як модель поведінки етнонаціональних суб'єктів.

При цьому національний критерій може бути застосований і до аналізу двох попередніх суб'єктів, тобто до еліти та партій і рухів.

Адже тенденції формування, пропорційності представництва, повноти відоб-

раження національних інтересів тощо значною мірою змінюють реальну поведінку суб'єктів у політичному процесі. Зокрема, це стосується їх позицій на загальнодержавному та локально-регіональному рівнях.

Подібного роду конфліктопровокуючу роль можуть відігравати також релігійні конфесії. Поліконфесійність створює більш складно контрольовану ситуацію, ніж моноконфесійність. Однак сучасний світ має долати такого типу перешкоди на шляху державного розвитку, не допускаючи ані проявів сепаратизму на цьому ґрунті, ані проявів іредентизму.

Україна, будучи поліконфесійною державою (67 релігійних конфесій), теж потребує зваженої політики і досконалішого правового регулювання щодо релігійних питань.

Ще одна група суб'єктів пов'язана з економічними конфліктами, які несуть або соціальні, або регіональні ознаки.

Багатство і бідність, донорство і реципієнтство можуть бути притаманні як окремим соціальним стратам, так і конкретним регіонам, причому і в масштабі однієї держави, і в площині світової політики. Намагання роздмухувати цю тему породжує протистояння, політичну напругу, призводить до звинувачень і зневаги, що посилює конфлікт.

Економічна нерівність в Україні сягає надзвичайно великих розмірів. Адже прибутки 10% найбагатших і 10% найбідніших в Україні відрізняються майже в 38 разів, що виходить за критичну межу.

Тож маємо враховувати цей фактор, не допускаючи соціальної катастрофи та розширюючи можливості створення потужного середнього класу, який виступає стабілізуючим чинником суспільного розвитку.

Ще один з аспектів суперечностей розвитку держави пов'язаний з інституціональними конфліктами [5; 6; 8; 11]. Йдеться про певне протистояння політичних інститутів різних рівнів. Головну роль при цьому відіграють конфлікти гілок влади: законодавчої, виконавчої, судової, а також конфлікти мегарівня влади — центральними органами влади та управління з інститутами мезорівня — місцевими органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, чи між останніми двома на регіональному рівні. Україна за останні роки неодноразово ставала ареною певного протистояння між президентом та Кабінетом Міністрів, президентом та Верховною Радою, структурами виконавчої влади і судовими органами, між головами обласних держадміністрацій і міськими головами тощо.

Подібні інституційні конфлікти багато в чому обумовлені законодавчою невизначеністю компетенції тих чи інших структур, а також підтримуються суб'єктивно-психологічними чинниками, пов'язаними з лідерськими амбіціями, високим ступенем політизації владно-управлінських відносин, боротьбою за перерозподіл влади навіть на найвищому конституційному рівні. Тож ефективність політичної реформи напряму залежатиме від вміння управляти конфліктом і від бажання всіх сторін знаходити механізм розв'язання конфлікту.

На державний розвиток активно впливають і зовнішні конфлікти, проблеми міждержавних стосунків, економічні, політичні, ідеологічні зовнішні впли-

ви [1, 2–7; 3; 10, 12–28]. Для України це дилема вибору: Європа (ЄС, НАТО) чи Росія як пріоритет стратегічного партнерства. В певні періоди подібна невизначеність, що декларується як багатовекторність, призводить до накопичення масового внутрішнього протестного потенціалу, як це відбулось восени 2004 — взимку 2005 років. Або посилює інституційний рівень конфлікту, про що свідчить конфлікт президента з прем'єр-міністром після вересневих заяв 2006 р. щодо НАТО з боку останнього.

Таким чином, конфлікт може породжуватись багатьма причинами, однак при цьому залишаються спільні загальні параметри, за якими ми можемо аналізувати сам зміст конфлікту.

Це, зокрема, визначення типу конфлікту, його учасників та їх цілей. Далі має бути розглянута динаміка розвитку конфлікту від зародження, через проміжкові результати і аж до кінцевого. Потім слід чітко оцінити ступінь напруженості, межі конфлікту. А також важливо визначити його центр та периферійний ореол, при цьому зосередивши увагу на моменті піку інтенсивності прояву конфлікту. Це забезпечить можливість характеризувати поведінку окремих суб'єктів, конструюючи при цьому модель їх взаємодії та взаємовпливів.

Модель взаємин різних суб'єктів потребує вдосконалення, передусім, в аспекті формування управлінської стратегії, яка передбачає створення системи стримувань та противаг [2, 202–212; 7, 80–87].

Така стратегія має вибудовуватись на засадах забезпечення дотримання основних конституційних принципів щодо статусу кожного суб'єкта. Вона потребує формування чіткого правового механізму врегулювання будь-якого роду чи рівня конфліктів. Це, в свою чергу, має включати роботу по вдосконаленню законодавства. Зокрема, йдеться про нагальну потребу прийняття законів про Президента, про Кабінет Міністрів, про опозицію, що неодмінно знизить рівень інституційних конфліктів через чітке розмежування компетенції суб'єктів. Вдосконалення потребують закони про державну службу в Україні, про місцеве самоврядування, про службу в органах місцевого самоврядування. Уточнення мають бути внесені і до законодавства щодо національних, релігійних проблем. І, насамперед, правове регулювання соціальною сферою та економічний блок мають багато суперечностей. Та, головне, це слабкий контроль над виконанням законодавства, дотриманням встановлених норм всіма без виключення суб'єктами.

Чітке правове поле, досконалий організаційний механізм, створення сприятливого психологічного клімату забезпечать зниження рівня конфліктності, зробивши його стимулом динамічного розвитку, а не руйнації держави і суспільства, вдосконалюючи політичну систему в цілому і запроваджуючи модель політичної рівноваги.

Література

1. Богданов С. А. Вероятный облик вооруженной борьбы будущего // Военная мысль. — 2003. — № 12.

2. Говлет Міхаель, Рамеш Магадеван. Дослідження державної політики. — Л.: Кальварія, 2004.
3. Иванов И. Д. Европа регионов. — М., 1998.
4. Киссе А. И. Этнический конфликт: теория и практика. — К., 2006.
5. Ларина Н. И., Кисельников А. А. Региональная политика в странах рыночной экономики. — М., 1998.
6. Мелкушов А. А. Канадский федерализм: теория и практика. — М., 1998.
7. Ростецька С. І. Наукові підходи та методи управління конфліктом у сучасному суспільстві // Перспективи. — 2002. — № 3.
8. Туровский Р. Ф. Сравнительный анализ тенденций регионального развития России и Украины // Полис. — 1999. — № 6.
9. Туровский Р. Ф. Территориальное распространение этносоциального конфликта // Вестник Московского университета. Сер. 12. — 1995. — № 3.
10. Семченко А. С. Формы управления межгосударственным конфликтом // Вестник Московского университета. Сер. 12. — 2005. — № 6.
11. Черкасов А. Сравнительное местное самоуправление: теория и практика. — М., 1998.

УДК 340.12:008:281.9

І. А. Бальжик

ПРАВО Й ДЕРЖАВА В УМОВАХ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Сучасні уявлення про право й державу багато в чому визначаються виходом до нових світоглядних підстав, до іншої психології сприйняття життя, до іншої позиції людини в сучасному світі. Показово у цьому зв'язку використання методології цивілізаційного підходу з ідеєю існування культурно-історичних типів (локальних цивілізацій) [10, 11].

Можна помітити, що в цивілізаційному підході виділяються два напрямки: теорія стадіального розвитку цивілізації та теорія локальних цивілізацій. Для стадіальної теорії характерний розгляд цивілізації як єдиного процесу прогресивного розвитку людства, у якому виділяються певні стадії (етапи). Більш обґрунтованою й такою, що відповідає існуючим реаліям, є теорія локальних цивілізацій, у якій всесвітньо-історичний процес подається як сукупність історично сформованих спільностей, які займають визначену територію та мають свої особливості соціально-економічного, політичного, правового й культурного розвитку [9, 9].

Культурно-історичні цивілізації, що мають свої особливості культурного й соціального розвитку, становлять, за Н. Я. Данилевським, — 13 типів або «самобутніх цивілізацій», у А. Тойнбі — 6 типів, у О. Шпенглера — 8 типів. Сильна сторона методології цивілізаційного підходу — урахування специфіки країн і регіонів, розгляд суспільних процесів крізь призму багатолітності, багатофакторності розвитку, зіставлення різних цивілізацій та їхніх досягнень, тлумачення таких характеристик розвитку, як релігія, культура, менталітет [22, 409–411, 429–431].

Сьогодні уявлення про класифікації сучасних цивілізацій пов'язуються з п'ятьма різновидами: західною, південноазійською, далекосхідною, ісламською та євразійською. Вважається, що для культурного ядра євразійської цивілі-